

ÉRTELMISÉG A „MÁGLYÁN”

PÜSKI SÁNDOR ÉS TÁRSAI PERE

SEMSEI FERENC

Az MTA-ELTE Jegtörténeti
Kutatócsoport (ELKH) blogja

A SZERZŐ:

SEMSEI FERENC

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS

EGYETEM HALLGATÓJA

TÖRTÉNELEM SZAK (MA)

SFERENC96@GMAIL.COM

2021. július 12.

A népi írók Horthy-korszak-béli könyvkiadójaként és az 1942-es, 1943-as Szárszói konferencia szervezőjeként ismertté váló Püski Sándor kapcsolatrendszerének magyarországi alapjait tekintve három fő szervezetet kell mindenképpen szem előtt tartanunk, nevezetesen a Magyar Testvéri Közösséget, a Turul Szövetséget, valamint a Soli Deo Gloria református ifjúsági mozgalmat. Bár nem avatták a közösség tagjává, mégis személyes kapcsolatain keresztül gyakorlati szintű, szoros összeköttetésben állt a Magyar Testvéri Közösség-

gel. Ilyen személyes összekötő volt például Kovách Aladár, aki a közösség tagjaként 1941-ig a Magyar Élet Kiadó lektora is volt.¹ Püski könyvterjesztői és könyvbarát hálózatának kiépítésére először a Fitos Vilmos nevével fémjelzett Turul Szövetség keretein belül tett kísérletet. A létrejövő Turul Szövetség könyvterjesztő Kft-t azonban (az 1940. évi könyvnap eredményeit leszámítva) nem ítélte túlzottan sikeresnek, ezért ebből már 1941-ben kilépett. Ezután fordult figyelme a Soli Deo Gloria református ifjúsági mozgalom felé, amelynek tagjaival már könyvesboltja megnyitása óta jó kapcsolatban állt. Ezen mozgalom fiataljai már korábban terjesztették informális úton Püski könyveit, amely viszony hivatalossá vált a Turul Szövetséggel történő szakítása után.

Püski Sándor amerikai küldetésének közvetlen előzménye az ellene és a hozzá hasonló nem író – azonban eszmeileg a népiekhez kapcsolódó – értelmiségiek ellen folytatott per és annak ítélete volt.

Már kiküldetése előtt megtervezte a Magyar Írás Kiadó Szövetkezet megalapítását is. A szövetkezet célja egy önálló, félhavi folyóirat és könyvkiadóvállalat létrehozása volt a népi írók és a mozgalomhoz kötődő fiatalok számára. 1956 augusztusában a szövetkezés szükségességének

alátámasztására – közvetetten a népiek nevében is szólva – körlevelében a következő gondolatokat fogalmazta meg: „A nemzet szellemi gazdálkodásában éppen olyan pazarlás folyt és folyik idővel, ideggel és energiával, mint az anyagiéban. [...] Nem vagyunk kommunisták, s csak a magunk módján tudunk ebben a jobbításban részt venni. A magunk módja pedig: önálló lap- és könyvkiadó.”² A tervezett szövetkezet Németh László, Illyés Gyula és Veres Péter visszalépése miatt végül nem valósult meg.³

Bár Püski letartóztatását 1957-ben Veres Péter még meg tudta akadályozni, 1958-tól a politikai rendőrség csoportdossziét nyitott a népi írókról. Baráti köre jelentette a Magyar Szocialista Munkáspárt irodalompolitikájával szemben álló legegységesebb, legerősebb ellenálló csoportot, ugyanakkor külföldi kapcsolatokkal is rendelkeztek.⁴ Püski ezekben az években a népi írók és szimpatizánsaik „egybertartásáért”, a mozgalom megismertetéséért és a magyar kultúra őrzéséért (ezen belül is nagy hangsúlyt kapott Erdély) több kulturális rendezvényt szervezett.

A stabilizálódó, legitimitását fokról-fokra kiépítő állampárt 1962-ben látta elérkezettnek az időt a népi írók megfélemlítésére,⁵ valamint a nemzeti kommunisták és revizionisták figyelmeztetésére, a rezsim

új útirányának kijelölésére, kereteinek megszabására. Minthogy az íróknak túlzottan nagy tekintélyük volt, a nem író értelmiségiek, a kohéziót nyújtó, „kovászt” jelentő személyek perbe fogására került sor.

A per koncepciója többször változott. Az előre konstruált, későbbi

vádpontok közül kimaradtak az erdélyi vonatkozások, és a nyugati kapcsolatok csak felszínesen kerültek említésre. Kihagyták a népi írókhoz fűződő kapcsolatokat is, hiszen az évek óta tartó, eredménytelen kutakodások után a politikai rendőrség emberei a lehető leggyorsabban kívántak valami használható prezentálni.⁶ A rendszerellenesség vádját a harmadik út szocialista jellemzőinek félremagyarázásával próbálták alátámasztani. A vádlottak közül – a Püski belső köréhez tartozó – Zsigmond Gyula három év, Bodor György három és fél év, Püski négy és fél év börtönbüntetést kapott. 1963-ban az amnesztiairandelet okán szabadulhattak.

Püski Sándor ilyen módon történő bűnbakká tétele után⁷ nyilvánvalóvá vált, hogy a kommunista hatalommal való kiegyezés, a kompromisszumos

megoldás keresés lehetetlen. Püski rájött, a könyves szakmába Magyarországon csak egy rendszerváltást követően kerülhet vissza.⁸

Miért érdemes hát foglalkozni még e perrel?

Feldolgozottságát tekintve három szerző nevét, G. Bartók Béláét, Petrik Béláét, valamint Ständeisky Éváét érdemes megemlíteni. A témát először G. Bartók vette

két tanulmányában,¹⁰ míg Ständeisky nem a per, hanem Püski Sándor történelmi szerepének és jelentőségének újraértelmezésére tett kísérletet.¹¹ A felsorolt művek mellett azonban az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában található több ezer oldalnyi iratanyag bőségesen tartogat lehetőséget a per hátterének (a nyomozásban résztvevők

felkészültségének, elvárásainak) és moztatórugóinak (az 1958-as népi írókról szóló Állásfoglalás közvetlen és közvetett hatásainak) mélyebb feltárására.

Hivatkozások:

¹ Székér Nóra: Titkos társaság. A Magyar Testvéri Község története. Budapest, 2017, Jaffa, 126–127. p.

² Püski Sándor: *Könyves sors – magyar sors.* Budapest, 2002, Püski, 185–186. p., Ständeisky Éva:

Üldözött értelmiségiek a kora Kádár-korszakban. Zsigmond Gyula, Püski Sándor és társaik pere (Esettanulmány). In Rainer M. János – Ständeisky Éva (szerk.): *Évkönyv X.* Budapest, 2002, 1956-os Intézet, 178. p. ³ Püski 2002, 192–193. p. ⁴ Gulay István – Püski István: "Ismertem az írók körüli mágneses teret". Püski Sándor élete hagyatékának tükrében I. 1929–1945. Budapest, 2015, Püski, 229. p.

⁵ Papp István: A magyar népi mozgalom története. 1920–1990. Budapest, 2012, Jaffa, 244. p.

⁶ Ständeisky 2002, 187. p.

⁷ Püski 2002, 67. p. – „Nézzé, mi tudjuk, hogy nem maguknak kellene itt lennie, hanem az íróbarátainak, de tudja, ez politika, hozzájuk nem nyúlhattunk, s ezért kerültek sorra maguk” – mondta ki nyíltan a vizsgálótiszt Püskinek.

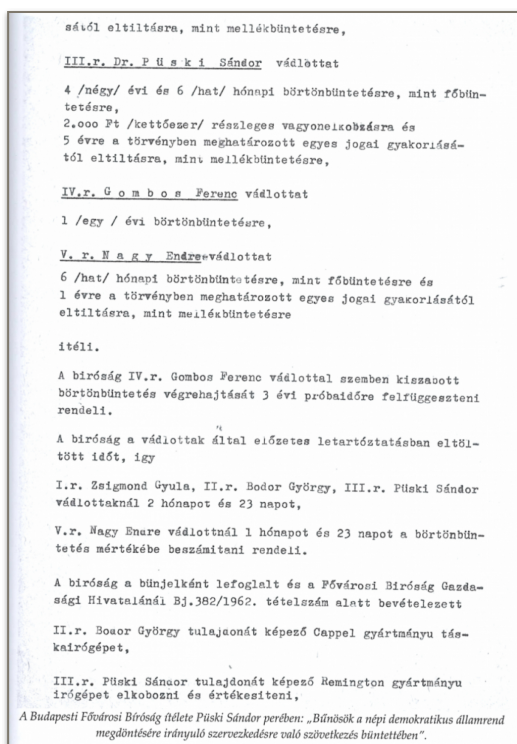
⁸ Püski Sándor további – Amerikában folytatott – tevékenységéről bővebben lásd: Semsei Ferenc: A „könyves ember” Amerikában (Püski Sándor kulturális kapcsolatrendszer). Hítel, 2020. 3. sz. 94–120. p.

⁹ G. Bartók Béla: „Mustármag”. Szabó Dezső eszméinek hatása Zsigmond Gyula és társainak szellemi ellenállásában. Hítel, 2001. 11. sz. 43–57. p.

¹⁰ Petrik Béla: A karanténba zárt eszme. Közéleti cikkek az 1958-as népi írókról szóló Állásfoglaláshoz. Hítel, 2007. 4. sz. 84–115. p., Petrik Béla: Összeomlás Szabó Dezső életművének fogadtatástörténete 1945-től a monográfiák megszületéséig. Kortárs, 2008. 5. sz. 5–45. p. ¹¹ Ständeisky 2002, 169–190. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: 1. Csokornyakkendős portré, 1932. forrása: Püski Sándor: *Könyves sors – magyar sors.* Budapest, 2002. képes melléklet 2. p. 2. oldal: Budapesti Fővárosi Bíróság ítélet, vonatkozó oldal forrása: Püski István – Gulay István: "A világszabadságot nem tudjuk elképzelni a magyar nemzet szabadsága nélkül": Püski Sándor élete hagyatékának tükrében II. 1946–1969. Budapest, 2015. 291. p.

górcső alá,⁹ a további kutatások az ő munkája nyomán indultak el. Bár a nyomozást valamelyest ismertette, nem tért ki annak mélyebb összefüggéseire, előkészületi hátterére (dolgozatának nem is ez a célkitűzése). Petrik G. Bartók perrel kapcsolatos megállapításait átvéve, ezekkel egyetértve más kontextusokban tárgyalta azt